

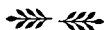
megvalósítására. A példák elemzése útján megismert helyes tulajdonságok további gyakorlását minden tantárgy tanítása során, az ifjúsági mozgalom keretében és a szülői házban is biztosítani kell.

A 2. osztályban pl. kisdobosfoglalkozásra visszük el a tanulókat, s ezt követően a környezetismeret órán feldolgozzuk az ott látottakat, a kisdoboséletről alakítunk ki ismereteket. (A gyermekmozgalom vonzó. A pajtások szép és igaz célok felé tartanak. Szeretne minden gyerek kisdobos lenni stb.). Ennek hatásaként valószínűleg jelentkeznek a csapatba felvételre a tanulók, így fejezve ki meggyőződésüket cselekvésben. A továbbiakban nagyon lényeges, hogy a kisdobos élet kedvező élményekkel támogassa, fejlessze tovább a környezetismeret órán e tárgykörben elindított nevelési folyamatot.

A szülőkkal való együttműködés kérdése is fokozott mértékben kerül előtérbe az iskolareform végrehajtása során. Meg kell érteniök törekvéseinket, azzal összhangban kell otthon is nevelni. A hatékonyabb nevelést szolgálja a környezetismeret egész gyakorlatrendszerre. A cselekedtetésnek azonban viszonylag csak szűk tere biztosítható az órán. Arra van szükség, hogy a továbbiakban a tanulók otthon működjenek közre hasonló munkálatok végzésénél, alkalmazzák a tanultakat. A környezetismeret tantervét ismertetnünk kell a szülőkkal szülői értekezleten, családlátogatáson. Tudniuk kell, hogy mit, miért tanítunk. Az együttműködés biztosítéka csak a fokozottabb pedagógiai propagandamunka lehet!

A környezetismeret az iskolareform szellemében született tárgy. Célkitűzései világosak, az eredmények azonban a végrehajtáson múlnak.

Ha tanítása során közelebb kerül az iskola az élethez, ha a valóságból nyert ismeretek szilárdabbak lesznek, és nevelésünk hatékonyabbá válik, akkor váltja be ez a tantárgy a hozzá fűzött reményeket.

DR. BÁLINT ALAJOSNÉ
főiskolai adjunktus, Szeged

Tényanyagnyújtás a környezetismereti órákon

A környezetismeret tanításában jellegzetes az oktatási folyamat első mozzanatának, a tényanyag-nyújtásának módja.

A tanítási órák tananyaga a tényanyag bemutatásának különböző lehetőségeit teszi lehetővé. Mindegyik tanítási órán az új anyag feldolgozása a közvetlen szemlélet nyújtotta tényanyagból indul ki. Ez a környezetismereti órák követelménye. Biztosítja a tantárgy életközelségét. Elősegíti a környezetismereti oktatási és nevelési feladatok sorának megvalósítását.

Gyakorló iskolánkban e tantárgy tanításával kapcsolatos megfigyeléseket gyűjtöttük a kísérleti órákon. Tanulmányunkban ezek tanulságait foglaljuk össze.

1. Tanulmányi séta.

A II. a osztályban a bemutató tanítás a kereskedésekről, a kereskedésben dolgozók munkájáról, a kereskedések berendezéséről és árucikkeiről hangzott el. A tanítási órát a tantervben előírt tanulmányi séta előzte meg. A tanulók megnézték a hagyományos, a gyorskiszolgáló és az önkiszolgáló kereskedések berendezését és munkarendjét. Elbeszélgettek az üzletvezetőkkel és az üzlet dolgozóival.

Az oktatási folyamatnak első lépése, a konkrét tények nyújtása, tehát itt tanulmányi séta keretében történt. *A közvetlen szemlélet, a közös megfigyelés* a tapasztalati tényanyag kielégítő gazdagságával szolgált. Még jóformán el sem hangzott a tanítási óra előkészítő beszélgetésének első kérdése, már is lendültek a jelentkező kezek. Alig várták a gyermekek, hogy megszólalhassanak, beszámolhassanak. A tanítónőnek kevés kérdése volt. Türelemmel, figyelemmel hallgatta a tanulók *kötetlen élménybeszámolóit*. Rövidesen elhangzott a célkitűzés egyetlen, határozott szövegezésű mondata, amelyet az elemzés munkája követett.

Ebben az új anyagot feldolgozó órában valóban ismertté változott a tapasztalati tényanyag, a közvetlen szemlélet útján szerzett konkrét tények elemzése, vizsgálata, a jellemző jegyek és az összefüggések megállapítása után. A beszélgetés módszerének aktív menetét, a tanító és a tanulók frissen pergő együttes munkáját a kereskedésekben tett tanulmányi séta biztosította. Az oktatási folyamat eddigi lépéseiben, a tanítási óra folyamán *a bemutatás módszerének csupán a megfigyelési formájára és tanulmányi sétára* támaszkodott a tanító.

2. Spontán megfigyelés.

A II.—IV. összevont osztályú tanulócsoporth II. osztályának bemutató tanítási óráján hálás tananyagnak mutatkozott „A víz ételünk, italunk, tisztálkodásunk anyaga”. A tapasztalati tényanyag, amelyen az előkészítő beszélgetés és az elemzés alapul, a tanulók bőséges hétköznapi, mindennapi élményeiből, *spontán* tapasztalatából eredt. Éppen ezért a tanulóknak sok volt a mondanivalójuk, ha nem is mindig lényegre irányulóan. A tanítási órán majdnem csak azt beszéltek meg, amit már körülbelül tud mindenki. Mégis *az egységes alapműveltség* formálásához igen szükséges ez a munka. *Az oktatási munka folyamán bővül, kiegészül, rendeződik a spontán megfigyelés anyaga.*

Ez az óra is egy lépés az oktatás-nevelés útján. Tanulóink nemcsak a vízről, ételünk, italunk és tisztálkodásunk anyagáról tanultak, hanem elsajátították a megfigyelés tevékenységét is. A mindenre figyelő gyermek többet lát meg a környezetében. Meglátja azt is, amit eddig csak megnézett. Eddig csak észlelt, ezentúl megfigyel. Megfigyel, gondolkodik, megállapításokhoz jut. Nyitott szemmel, világosan gondolkozó fővel szemléli környezetét, a megszokottat.

Ehhez az eredményhez nem jut el a tanító, ha nem használja fel a spontán megfigyeléseket a tényanyag bemutatásakor. — Ezen a tanítási órán csak a részösszefoglalások szemléltető anyaga volt a képek sora és a tapadó tábla, nem pedig a tényanyag bemutatásának eszköze.

3. Előzetes, folyamatos megfigyelések

A III. b osztályban „A növény részei: a gyökér, a szár, a levél, a virág, a termés” volt a bemutató tanítás tananyaga. A tanítási órát megelőző időszakban a tanulók cselekedtető és folyamatos megfigyeltetéseivel készült a tanítónő az órára. Öt héten keresztül, négy-öt napos időközökben különféle magvakat vetettek el. Előbb az iskolai ládába kerültek a magvak, majd ugyanezt a vetési feladatot otthoni munkaként; házi feladatként is megkapták a tanulók.

Ennél és az ilyenhez hasonló anyagrészeknél az *előzetes és folyamatos megfigyeltetések* feltétlenül szükségesek. *Egyéni és közös megfigyelések* gyűlnek így a tanítási órához. Van miről beszélgetni, van mondanivaló, ha a gyökér, szár, levél

ott van a tanulók kezében. Saját maguk kísérhették figyelemmel kísérleti növényeik növekedésének és fejlődésének különböző szakaszait, fokozatait.

A cselekedtető és folyamatos megfigyeltetés oktatási eredménye mellett, annak nevelési jelentőségét is kiemeljük. A vetési, növénygondozási előkészületek elárulják, mennyire és hogyan érdekelte ez a munka egyik-másik tanulónkat. A rendes gyermek növényei különböző nagyságban sorakoznak a vetési napló följegyzései szerint. A feladatokat könnyebben vevő, haszontalanabbja az alig kicsírázott babszemek mellett üldögél. De valami kevés megfigyelése még ennek a tanulónak is van. Jelentkezik a tanítási órán. Bekapcsolódik a közösség együttes munkájába. Szeretné pótolni a mulasztottakat.

Igazolódik az a megállapítás, hogy *a megfigyelés a szocialista oktatás módszereinek olyan formája, amely a tanulók aktivitását leginkább biztosítja a tanítási óra folyamán.*

A II. b. osztály bemutató tanítási óráján az erdő állatai közül „Az őz és a mókus” ismertetéséhez nehezebb volt a közvetlen szemlélet megteremtése. A szegedi kis Makkoserdőben régen, ősszel voltak kirándulni a gyerekek. A komplex kirándulás eredményeképpen mégis bőségesen maradt emlékképük az erdőről, az erdő fogalmának tisztázásához. Az őz és a mókus ismertetésekor is gondosan ügyeltünk arra, hogy az a közvetlen szemlélet mind értékesüljön, amelyet a tanulók az Üttörőház őzikéjével kapcsolatban tapasztaltak. Akik Budapesten, az állatkertben jártak, az ott látott őzről, mókusról bőven szereztek tárgyi képzeteket. Nem a természetes környezetükben látták az állatokat, de élőn, elevenen, mozgásukban. Ez sokkal több, mint bármilyen szép színes kép. Voltak az osztályban olyan tanulók, akik a nyár folyamán a Bükkben, a Mátrában táboroztak. Ők láthatták az erdei állatokat természetes környezetükben. Így az ismeretszerzés útja ezen az órán is a tanulók élményanyagából, a közvetlen szemlélet konkrét tényeiből indult el.

Kezdő és gyakorlottabb nevelők is könnyen tehetnék meg az ilyen tananyagú tanítási órán, hogy tetszetős képanyaggal teremtenék meg az ismeretszerzéshez, a fogalmak kialakításához szükséges szemléleti alapot. Sor került a II. b. osztály tanítási óráján is a képszemléltetésre, de csak a részösszefoglaláskor. Előre felrajzolt a tanítónő színes krétával a táblára erdőrészletet, a tisztásokon felbukkanó őzek képét mágneses alátéttel állította be. Úgy látjuk, hogy *a közvetett szemléltetés eszközével a környezetismereti órákon legtöbbször a megszilárdítás, a rögzítés alkalmával helyes élünk.*

4. Képek bemutatása

Kétségtelen, hogy a részösszefoglaláskor bemutatott képanyag alapján is elvezethetnénk a tanulókat az új ismeretekhez. Így is lenne megbeszélni való bőven, de milyen másképpen! Végül is éppen a természeti valóságtól vonnánk el tanulóinkat a bemutatás módszerének ezzel a szemléltetési formájával. Ezért, bármilyen szerény legyen tanítási óránkhöz a közvetlen szemlélet anyaga, mégis csak ez lehet az ismeretszerzéshez kívánatos tapasztalati alap, az oktatási folyamat minden mozzanatának biztosításához. *A környezetismereti órákon a valóságban végezhető megfigyeléseinket nem helyettesíthetjük a bemutatás más formáival, a tényanyag nyújtása alkalmával.*

Helyesen tesszük, ha a konkrét tények nyújtásakor ragaszkodunk a közvetlen szemlélet, a megfigyelés módszeréhez. Ez szolgáltatja a legtisztább, legvilágosabb, legsajátabb, legperspektivikusabb képzetanyagot.